

CARLES SALVADOR, RECERCA FOLKLÒRICA I CONTEXTUALITZACIÓ
ETNOPOÈTICA DEL CANÇONER POPULAR DE BENASSAL

Alexandre Bataller Català
Universitat de València

L'etapa de Carles Salvador i Gimeno (1893-1955) com a mestre a Benassal (l'Alt Maestrat) durant divuit anys, entre 1916 i 1934 (Simbor 1983; Barreda 2009), està en la base de la seua formació en el coneixement del país i dels seus valors lingüístics i etnogràfics, «així com la passió amb què ell els vivia i la vigoria expressiva amb què els va descriure» (Pitarch 2010: 7). La missió de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC), duta a terme per Joan Just i Josep Roma entre l'11 de juliol i l'1 de setembre de 1927, per alguns pobles del Maestrat i altres localitats valencianes, arribà el 22 de juliol a Benassal i hi comptà amb la col·laboració de Carles Salvador i els xiquets i xiquetes de la seua escola, dels quals s'obtingueren per a la seua publicació set cançons vinculades a l'àmbit infantil (Massot 1998). Aquest episodi que situa Carles Salvador com a informant de l'OCPC ens dona peu per tractar, des d'una perspectiva més ampla, l'aportació de Carles Salvador a la configuració i l'establiment d'un cançoner popular i festiu de Benassal, que es veurà reflectit en alguns escrits puntuals («Cançons de taverna», Salvador 1945) i en la seua magnífica monografia etnogràfica *Les festes de Benassal* de 1952.

1. *Carles Salvador, mestre i filòleg a Benassal*

La figura de Carles Salvador ha passat a la història de la llengua i de l'educació valencianes del segle xx per ser el primer mestre valencià que es va plantejar la qüestió inexcusable de la introducció del valencià en l'ensenyament i per ser també un dels més constants lluitadors per la reivindicació lingüística del seu temps, fet que el dugué a preparar lliçons pràctiques de gramàtica ja des dels seus anys a Benassal (Bataller 2019).

Durant la seua etapa de mestre a Benassal (1916-1934) es produeix la seua vinculació amb la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1919) i l'inici, amb mossén Eloi Ferrer, de la seua aportació en la recollida lèxica tant per al DCVB com per al Diccionari Antoni Griera. Hem de recordar que el juliol de 1918 mossén Antoni Maria Alcover visità Benassal i que el 1919 ho feu mossén Antoni Griera. L'escriptor i eclesiàstic benassalenc Joaquim García Girona (1867-1928), que mantenia llaços molt estrets de col·laboració amb mossén Alcover (vegeu-ne la correspondència a Gimeno 2004), fou determinant per la col·laboració de Salvador amb el DCVB. A l'Escola d'Estiu de la Mancomunitat de Catalunya de 1923, Carles Salvador coneixerà a Pompeu Fabra amb qui es-

tablarà un contacte tant per a la redacció de normes i solucions als problemes gramaticals de la varietat valenciana com per ajudar-lo en el qüestionari per al seu Diccionari (DGLC).

L'interés de Carles Salvador pel folklore el documentem en les seues col·laboracions al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (BSCC), on publicarà des de 1920 articles de temàtica cultural, històrica, lingüística i folklòrica. En la secció «Folk-lore», que tenia com a missió la recollida de materials lingüístics d'elements folklòrics (frases, dites, refranys, llegendes, contes, etc.), Carles Salvador va publicar entre els anys 1920 i 1930 un total de 20 textos, localitzats entre València i Benassal (per valorar l'aportació folklòrica de la SCC, vegeu Vidal 2020: 103-111).

Com a mostra de la presència de cançons recollides per Carles Salvador a Benassal per al BSCC esmentarem la coneguda cançó de Pasqua, que també fa part de la festa de la salpassa, que reproduïm tot seguit acompanyada del text-manuscrit de l'autor (vegeu fig. 1), que inclou la informació contextual sobre la forma en què es cantava («Els xics ho canten agarradets de les mans»):

I.- Angelets del Cèl,— qué fareu pa Pasqua?— Hous en caragòls— i fulletes de carrasca.— San Roc i San Pere— baixeu vostres claus— qu'estos angelets— se moren de fam.— Deixeu-los morí— que al Cèl pararán.— La pobra pastora— tocae el tambó;— els angels cantaen— pal Nostre Senyó.

(«QÜESTIONARI núm. 2.— Oracions [Contestacions]», BSCC, núm. 15 (juliol de 1921), p. 219).

2. La missió de l'OCPC de 1927 a Benassal

En la lectio de Doctor Honoris Causa per la Universitat de València, que tingué lloc el 15 d'abril de 2016, Josep Massot i Muntaner va fer una síntesi precisa dels treballs a terres valencianes de l'OCPC, una obra, com és sabut, patrocinada a partir del gener de 1922 pel mecenes Rafael Patxot, que va romandre tancada i barrada durant l'època franquista fins que fou cedida el 1991 al monestir de Montserrat. En aquesta detallada exposició es fa referència al treball impagable dut a terme pel mateix pare Massot en la localització completa de la missió de recerca de 1927, que, entre altres poblacions valencianes, feu parada a Benassal:

Aquesta feina, que he anat duent a terme personalment a costa de moltes hores robades al son i al descans, m'ha permès de localitzar el text complet de la missió que els músics Joan Just i Josep Roma van dur a terme per terres de Castelló de la Plana des de l'11 de juliol fins a l'1 de setembre de 1927, amb un total de 260 números (lletra, música i alguna nota), més una relació de les «persones que han influït en la Missió amb les direccions corresponents» i una breu memòria, que ens permet de saber que els «missioners» recorregueren Castelló, Vila-real, Vinaròs, Benicarló, Peníscola, Xert, Morella, Catí, Sant Mateu i Benassal, i fins i tot que anaren a València amb la finalitat d'obtenir informació

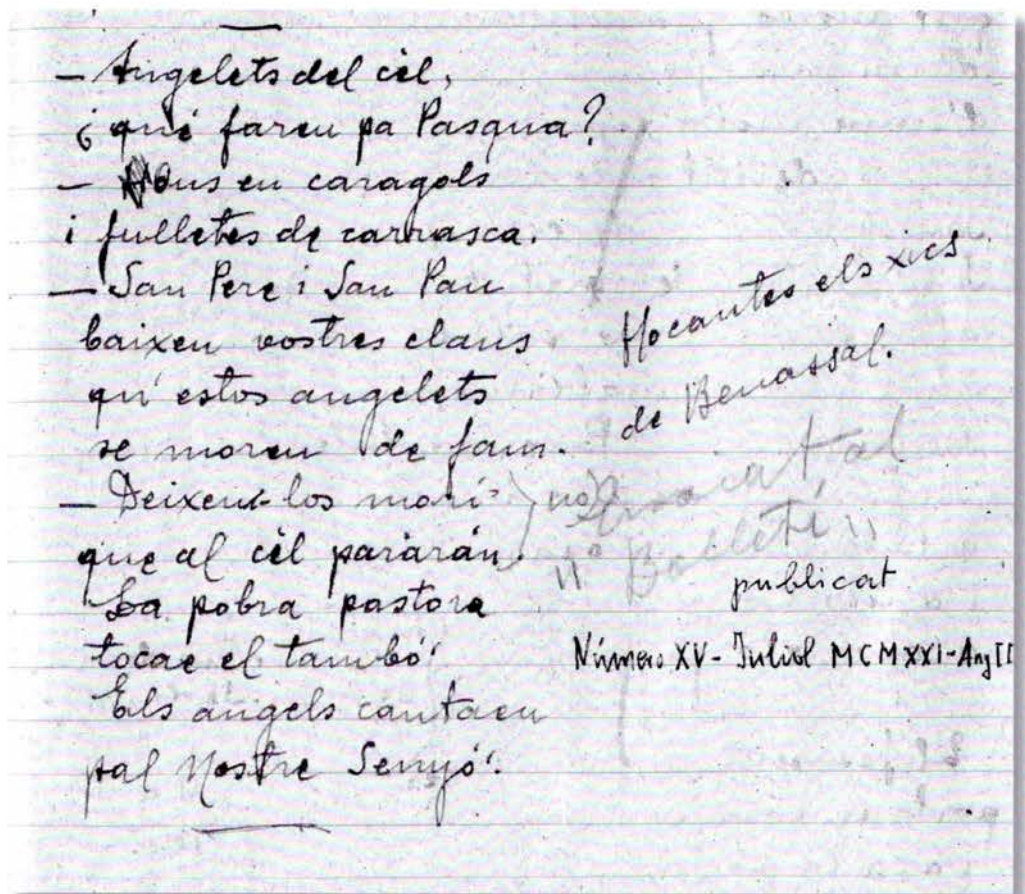

Fig. 1. Anotació manuscrita de Carles Salvador, de 1930, amb la cançó infantil «Angelets del cel» per ser publicada al BSCC (Font: *Folk-lore valencià*, llibreta manuscrita, p. 25. <https://repositori.uji.es/xmlui/handle/10234/54360>).

sobre possibles cantaires. Les llistes de col·laboradors, la memòria i una «selecta» del material recollit foren incloses al volum VIII de *Materials* (Barcelona 1998), 11-83 (Massot 2016: 92-93).

Aquesta missió fou duta a terme per Joan Just (1897-1960) i Josep Roma (1902-1981) i fou molt fructífera pel que fa la recollida de cançons de gèneres ben diversos (cançons de treball, nades, cantarelles i jocs infantils, cançons festives, cançons de bressol, cançons de sereno, cançons religioses i gojos, etc.), amb una anotació sumària del context de cada cançó, en la major part dels casos «dictades», tot i que hi ha moltes de les «copiades al natural». Com ha estudiat Vicent Vidal (2020: 119-124), arrossegaven diversos prejudicis que afecten la recol·lecció de cançons.

Paga la pena llegir les notes de Joan Just i Josep Roma de la missió a Benassal, iniciada el 22 d'agost de 1927, que comencen amb la contextualització de Benas-

sal com a poble elevat, la seua arribada en uns dies de forta calor, i la valoració del propi treball dels recol·lectors determinat per la desaparició d'unes formes antigues en detriment de «jotes i cuplets»:

Sortirem de Sant Mateu el migdia del 22 i carretera amunt, cap a Benassal. Benassal és un poble bastant alt, la qual cosa vol dir que la passarem més o menys bé en aquests infernals dies d'agost. I aquí donàrem per acabada, per aquest any, la nostra missió en profit del Cançoner que havem empresa aquest estiu. La temporada, que en podem dir, ha estat breu, però les impressions han estat moltes, i sobretot la tasca a fer és nombrosa, i és feina que empeny a causa del perill imminent que corre de desaparèixer tot allò típic i popular davant la invasió cada dia més persistent de jotes i cuplets que arreu s'estenen com una riuada imponent en dia de tempesta (Massot 1998: 23).

El relat continua amb l'esment de Joaquim García Girona i de Carles Salvador com a col·laboradors. De Carles Salvador es destaca la condició de mestre i de «jove entusiasta»:

Aquí hem tingut la satisfacció de conèixer un dels homes més eminents del Renaixement literari valencià, el poeta Mn. Joaquim [García] Girona, fill del mateix Benassal. L'ajuntament d'aqueix poble s'ha adonat de qui és Mn. «Xoxim» i li han dedicat un dels carrers principals. Aquest eminent literat prengué part en les nostres recerques ajudant-nos en tot el que pogué.

També hem d'estar agraïts, per la seva meritíssima ajuda, al Sr. D. Carles Salvador, mestre del poble i un dels joves literats de més empena de la seva regió. Facilitats per aquest jove entusiasta, poguérem reunir un nombrós «Cor» de xiquets i xiquetes dels quals copiàrem tot el que ens interessà (Massot 1998: 23).

La recol·lecció de cançons sembla que fou diversa, com apunten: «Tenim també de Benassal uns quants contes o rondalles de cecs, cançons d'era, rosari de l'aurora, cançons de carrer. Tot sense excepció, el que hi havia d'interessant ho vàrem copiar» (Massot 1998: 24). I, com a tancament del relat de la missió, aprofiten per destacar la bon acollida dels col·laboradors i la quantitat de textos recollits: «Una vegada decidits, ens vàrem acomiadar de Mn. Xoxim i del senyor mestre que tan bé ens havien acompanyat i ajudat a la recerca de tonades i cants del seu poble. I vet aquí que Benassal ha estat, entre els pobles recorreguts, el més fèrtil, si no en qualitat, en quantitat de tonades recollides» (Massot 1998: 24).

Són set, en concret, les cançons recollides gràcies a la col·laboració de Carles Salvador, que apareixen en una combinació de lletra i de transcripció musical. Cinc de les quals dictades pel mateix Carles Salvador i dos pels xiquets de l'escola. Les dues primeres són els anomenats cants dels nicolauets, la primera dictada pels xiquets i la segona pel mestre, que és definit per les seues aspiracions nacionals en relació als països de llengua catalana. Les cançons, amb la inclusió de la numeració original, són les següents:

54. Sant Nicolau¹

Gall gallet, un dineret;
gall gallot, un dinerot.
Als corrals dels flares,
a matar corders,
que veniu de Roma
de portar la corona,
cervelloni, cervellona,
l'olla del mestre bullirà.
La gallina que encontramos,
manda el rei que la matamos.

(Variant:)

Pal gloriós sant Nicolau,
panses o figues
o allò que vulgau.

Benassal.

Cants dels nicolauets.

Dictada pels xiquets de l'escola del Sr. D. Carles Salvador, *Mestre nacional*, jove de 35 anys, poeta imitador de Carner i partidari de Catalunya tal com la voldria «La Publicitat». (Massot 1998: 70-71).

55. Sant Nicolau

Sant Nicolau, Colau bendito,
confesor de Jesucristo,
este pavo que han comprat
mos ha costat molts diners,
i el portem penjat al palo
passejant-lo pels carrers.
I endesprés de passejar-lo
mos menjarem la nostra brema,
que mos ha posat la mare,
omplint la cistella plena.

Benassal.

Cants dels nicolauets

Dictada pel Sr. Salvador.

(Massot 1998: 71)

La tercera cançó és la coneguda cançó infantil «La lluna, la pruna»:

1 A la festivitat de sant Nicolau, «patró dels xics de les escoles de la nostra terra», dedica Carles Salvador tot un capítol sencer del seu llibre de les festes de Benassal (Salvador 2010: 123-129). Sant Nicolau, l'inici del cicle d'hivern, és també un dels rituals de pas per als infants que adopten rols adults, com es mostra a diverses localitats del Maestrat (Meseguer-Carbó 2013). Ricard Olmos va recollir una altra versió el 1947 (Pelinski 1997: 203, i Monferrer 2009: 252-253).

56. CANÇÓ DE XIQUETS

La lluna, la pruna,
vestida de dol.

Sa mare la quirde
i son pare no ho vol.

Benassal.

Dictada pel Sr. Salvador.

Fig. 2. Presentació de la «Cançó de xiquets» en l'edició de *Materials* de l'OCPC (Massot 1998: 73).

56. Cançó de xiquets²

La lluna, la pruna,
vestida de dol.
Sa mare la quirde
i son pare no ho vol.

Benassal.

Dictada pel Sr. Salvador.

(Massot 1998: 73).

La quarta cançó, ben coneguda i divulgada, és recollida directament de la mainada:

57. Cançó de nens³

—Pastoret, d'on vénis?

² «Cançó d'infants, per als jocs i entreteniments... S'usava també per saltar a la corda. És una cobla en pentasil-labs amb rima en els versos pairs. Es cantava en diverses melodies» (Barreda 1992: 45). La cançó pot ser qualificada com una cantarella de gresca: «L'hivern, amb la pluja i especialment la neu, es converteixen en elements nous que provoquen una sorpresa en l'infant» (Meseguer-Carbó 2016: 82).

³ Meseguer-Carbó (2016: 82) qualifica la cobla com una cantarella de gresca, del grup de les relacionades amb la temàtica metereològica, fenòmens que els infants observen amb curiositat.

–De la muntanya, de la muntanya.
 –Pastoret, d'on vén's?
 –De la muntanya, de vore el temps.
 –Quin temps fa?
 –Plou i neva, neva, neva.
 –Quin temps fa?
 –Plou i neva i nevara.

Benassal.

Dictada per la mainada de l'escola del Sr. Salvador.

(Massot 1998: 73-74).

La cinquena cançó és la cançó de la Solispassa, dictada per Carles Salvador i per mossèn García Girona:

58. Solispassa⁴

Ous, ous,
 bona Pasqua i bon dijous,
 la gallina a l'olla,
 els ous al ponedor,
 bastonaes al rector.

Benassal.

Dictada pel Sr. Salvador i mossèn García Girona. El poeta de Castelló és mossèn Xoxim (Joaquim) i té molta afició a les coses populars. És fill de Benassal i resideix a Oriola, a on ocupa una càtedra en el Seminari. Es ja de bastant edat.

(Massot 1998: 74).

La sisena cançó fa part d'un joc de rogle:

61. Joc de xiquetes⁵

Xocorrocotxoc,

4 El mateix Carles Salvador reprendrà la contextualització completa de la Salpassa a la seua monografia sobre les festes de Benassal (Salvador 2010: 61-64). El text de la cançó dels xiquets hi apareix amb la contextualització: «Al carrer canten els xics: "Ous, ous, / bona Pasqua i bon dijous. / La gallina a l'olla, / els ous al ponedor... / Bastonades al sinyor retor!" També bastonegen les portes; "però amb educació, amb una certa delicadesa, amb miraments, amb una finor i una tendresa impròpies de l'edat i de la diada." I és que la presència del sacerdot i la religiositat de l'acte aturen els impulsos i el frenesi de la menudalla. En girar el cantó, encara soirà el càntic infantil que segueix la salpassa: "Ous, ous al cabestre... / Bastonades al sinyor mestre!"» (Salvador 2010: 63-64). Els treballs de Monferrer (1995 i 2009: 118-120) aprofundeixen en el sentit d'aquesta celebració.

5 Per a Meseguer-Carbó (2016: 78-79) és una cantarella de joc que acompanya molts jocs que realitzen els infants. Per la seua banda, Pere-Enric Barreda la considera una «Cançó d'infants per gronxar-los sobre els genolls o la falda» (Barreda 1992: 45).

no em toques la pinta,
xocorrocotxoc,
la pinta és de plata,
xocorrocotxoc,
no em toques lo monyo
i el monyo és d'or.

Benassal.
Joc de rogle dictat pel senyor Salvador.
(Massot 1998: 76).

I la setena i última mostra de Carles Salvador és una cançó de nadal, pertanyent al gènere de les albaes:

62. Nadal⁶

Esta nit fa bona lluna
per anar a furtar melons.
A la porta de Gabriela
han deixat los més redons.

Benassal.
Dictada pel senyor Salvador. Aquesta melodia és d'«albaes» valencianes.
(Massot 1998: 76-77).

3. Una aportació etnopoètica al cançoner festiu de Benassal: Les festes de Benassal

L'interés de la recerca folklòrica referida a les cançons benassalenques no s'exhaurí en deixar la població i instal·lar-se a Benimaclet, a l'horta de València. Ni tampoc va defallir en els difícils anys de la postguerra. El text titulat «Cançons de taverna», publicat el desembre de 1945 (i reeditat per l'editorial Gorg com la quarta cua dels *4 elogis i 4 cues* de 1973) és una prova de l'interés que la descripció del folklore benassalenc exercia en el mestre. Durant els primers anys de la postguerra, el músic Perfecte Artola Prats (1904-1992) rebé l'encàrrec de Manuel Palau Boix, per a l'Institut de Musicologia de la Fundació Alfons el Magnànim de la Diputació de València de confeccionar un *Cançoner popular de Benassal*, datat el 1947 i que roman inèdit. La correspondència conservada entre Carles Salvador i Perfecte Artola mostra que el 1948 el músic es trobava col·laborant amb Carles Salvador en la recuperació de danses i cants tradicionals de Benassal.

Aquesta tasca de recerca i fixació dels materials de descripció i contextualització folklòrica donaran peu a l'elaboració d'un llibre sobre festes populars que quallarà en l'obra publicada el 1952, amb el títol *Les festes de Benassal*. La corres-

⁶ Qualificada per Meseguer (2018: 68-69) com a «cançó de ronda», és a dir per a ser cantada pels xics fadrins a les joves, amb la funció de contribuir a l'esbarjo, a la diversió i a la cohesió del grup.

pondència conservada amb l'editor Casacuberta aclareix tot el procés editorial, la qual ha estat comentada per Pere-Enric Barreda (Salvador 2010: 166-184). En una de cartes li adverteix que el seu estil és més literari que no folklòric, més propi d'un escriptor costumista com Salvador Guinot que no d'un folklorista com Joan Amades, com expressa en una carta de 1951:

Com que no voldria que tinguéreu cap decepció he de dir-vos que l'obra està resolta de manera prou diferent de les de Joan Amades, per exemple, i que són quadrets literaris més acostats als quadrets castellanencs de don Salvador Guinot que a la sequetat científica de la fitxa folklòrica. Descripció de costums vixcuts i amb el llenguatge viu i colent que encara es parla (Salvador 2010: 169).

El procés editorial de la publicació del llibre es va allargar i per tal d'abaratir costos es va decidir no incloure-hi bona part de les partitures de Perfecto Artola ni tots els dibuixos de Teresa Pascual. Quan Carles Salvador li retornà les galerades a l'editor li va expressar la seua satisfacció pel resultat final, per la qualitat lingüística de la prosa, en una carta escrita el 13 de juny de 1952:

Entenc –i no ho hauria de dir jo– que té una prosa molt acolorida i sucosa, plena d'aquells dialectalismes –o localismes– que poden enriquir l'idioma literari. Perdoneu-me aquesta expansió pròpia d'una paternitat entusiasta, d'un home ja vell que a la fi veu impresa una obra que li ha costat anys de redactar i que sembla escrita d'una sentada (Salvador 2010: 174).

El 1987, per insistència de la filla de l'autor, Sofia Salvador, es reeditarà el llibre en facsímil, amb la inclusió dels dibuixos i partitures que foren exclosos de l'edició. Això fa que comptabilitzem 38 partitures enviades per Artola a Salvador, set de les quals publicades a l'edició de 1952 i la resta aparegudes en la reedició de 1987. Les lletres de cançons, lloes, relacions i goigs havien aparegut en molts casos en la secció «Folk-lore» del BSCC (Monferrer 1990: 37-41) i són 38 textos en la reedició de 1987 (157-165). Les il·lustracions de Teresa Pascual són 19 en total en l'edició de 1987 (vegeu Salvador 2010: 152-166). Per a la relació de les cançons i transcripcions musicals incloses, esmentem la relació que en fa Jordi Reig:

El llibre presenta, en la primera edició, set transcripcions de música en notació convencional, amb els títols *Albada* (p. 41), *Jota del Maestrat* (p. 58), *Cançó de taverna* (p. 64), *Goigs de sant Cristòfol* (p. 68), *Cançó d'era* (p. 89), *El gall gallet* (p. 103) i *Cant a sant Nicolau* (p. 104). [...] En són un total de 33: una cançoneta de Reis sense títol (p. cxii), *L'entrada de la tea* (p. cxiv), *Jota del Carnestoltes* (p. cxv), *Ball pla de les Carnestoltes* (p. cxvi), *Ball cap ací cap allà (Ball pla)* (p. cxvii), *La crida per als rogles (ball pla)* (p. cxvii), *Rogles (ball pla)* (p. cxvii), *Ball de les quatre cares (ball pla)* (p. cxix), *Tonada del Diumenge de Rams* (p. cxxii), cinc melodies diferents de *La salpassa* (pp. cxxii i cxxiii), tres cançons de taverna sense títol (pp. cxxiii i cxxiv), *Cançó de verema* (p. cxxiv), *Cançó de pastar la prima* (p. cxxv), *Pujada a l'ermita* (p.

cxxvi), *Baixada de l'ermita* (p. cxxvi), *Baixada de l'ermita*, a dues dolçaines (p. cxxvi), *Cançó de sega* (p. cxxx), tres tonades de les *Cançons de sant Nicolau* (p. cxxxii), *Rosari de l'Aurora* (p. cxxxiii), *Albada dels masos* (p. cxxxiv), i altres transcripcions «per a banda» en les quals només figura una melodia i indicacions de percussió: *Ball pla* (p. cxxxv), *Ball cap ací cap allà (ball pla)* (p. cxxxvi), *La crida per als rogles (ball pla)* (p. cxxxvi), *Jota dels rogles (ball pla)* (p. cxxxvii) i *Bolero (ball pla)* (p. cxxxviii) (Reig 2016: 239-240).

La prosa de Carles Salvador és neta i clara i ens transporta a l'acte social que motiva la música, com en aquesta descripció del cant de les albades:

Ja està. Ja han començat les albades. La colla té, naturalment, el permís de l'autoritat. La dolçaina respon al cantador. La cobla, entonada amb veu prima, atiplada, té el retruc del tabalet que accelera el compàs. Potser la primera cobla és cantada lentament, amb un cert èmfasi. Després els cantadors, els músics, els acompanyants, pensen que han de passar, en molt poques hores, tot el poble, carrer per carrer, casa per casa i que han de deixar una tira llarga de cobles enginyoses a cada porta. Les cobles són cantades apressadament i les desfiguren per causa de la rapidesa (Salvador 2010: 46).

En tot moment, el lector s'aproxima a un poble que canta, que expressa les seues penes i alegries per mitjà de la cançó i la música, siguen qui siguen els protagonistes:

Els quintos, els majoralets de les «aloves»⁷ fan una rondalla i volten el poble acaptant. Guitarres, guitarrons, bandúrries, canyes partides, ossets, postisses... I ronden pel poble cantant (Salvador 2010: 48).

Alguna ronda segueix cantant i voltant el poble. Són els de sempre: els borratxets, els que no van a casa a menjar ni a dormir; els que s'alimenten de pastissos i d'alcohol (Salvador 2010: 51).

De cançons, com diuen els versos de la cobla, se'n poden cantar més de mil, com en aquesta descripció dels balls de Pasqua:

Iniciava el ball una parella. Fadrins i fadrines estaven asseguts als pedrissos, sobre les rastelleres de lloses que emmarquen l'era. Altres, al mateix brancal de la pallissa. La guitarra ha puntejat el ritme. El cantador ha començat amb una cobla:

Si em poso a cantar cançons,
en cantaré més de mil;
en la borcatxa les porto

⁷ Convé indicar que l'edició de Casacuberta del 1952 emprà la forma «majorals de les lloes», que Barreda substituïx per aquesta que era present en el mecanoscrit de Carles Salvador. Sobre la dualitat entre la forma dialectal «aloves/alobes» i l'estàndard «lloes», el mateix escriptor anota el següent en un altre loc del llibre: «Aquestes festes, a Benassal, duraven tres dies complets, i encara la vespra se celebrava l'entrada de la tea, en la qual entrada les "alobes" era el capítol més espectacular (Les "alobes" anomenen els benassalencs les recitacions que correctament haurien de dir "lloes")» (Salvador 2010: 33).

4. A tall de conclusió

Com hem comentat a l'inici del present treball, l'aportació de Carles Salvador a l'OCPC apunta cap a les cançons vinculades a jocs o festes d'infants. Podem qualificar Carles Salvador com un mestre conscient dels valors identitaris que comporten les cançons dins el conjunt de gèneres etnopoètics. Baste recordar el programa de la Colònia Escolar Valencianista a Albocàsser de 1933, organitzada per la Societat Castellonenca de Cultura i subvencionada pel Ministeri d'Instrucció Pública: «al matí, classes; a la vesprada, passeig; després de berenar, aprenien cançons, i després de sopar, feien contalles, endevinalles i altres entreteniments» (Falomir 216: 465).

Certament, Carles Salvador no té la pretensió de fer una recerca folklòrica, però quan troba alguna errada en treballs publicats, com els d'Amades, se sent interpel·lat a posar-la de manifest:

Diu Amades que el col·loqui anomenat «lloa» és un costum benassalenc propi de la festa de sant Roc. No és així, puix que la lloa és pròpia i específica del Carnestoltes. I no es recita –o més ben dit, no es reciten, puix que són tres les recitacions o lloes– d'un balcó o d'un carafals estant, com diu el distingit folklorista, ans a cavall, naturalment, d'unes cavalleries de carn i ossos. En Joan Amades no en té la culpa d'aquestes petites errors, car les pren d'un altre folklorista, el baró d'Alcalalí, que per ser valencià, podria estar millor informat (Salvador 2010: 33).

Carles Salvador era conscient de les seues limitacions en el terreny de la folklorística i per això indicarà que l'objectiu de la seua obra és modest. Tot i això, la seua feina s'emmarca dins els paràmetres del treball etnopoètic, com s'ha posat de manifest: «Es tracta d'un recull de cançons de ronda recollides en el llibre *Les festes de Benassal*, molt ben contextualitzades per Carles Salvador, que practicava l'etnopoètica abans que fos inventada com a disciplina» (Mesequer-Carbó 2016: 70). Ben concretament, la seua capacitat de contextualització de les cançons que descriu i recull, depassa l'estampa literària i ens aproxima a la tasca de la descripció etnopoètica: «les cançons extretes del llibre de Carles Salvador estan emmarcades sorprenentment en el seu context de producció de manera molt ben resolta. Així doncs, s'aproxima al que s'esperaria avui d'un recol·lector de materials etnopoètics, tot i que sense detalls sobre els informants» (Mesequer-Carbó 2016: 23).

Tot i que, com s'ha dit, l'aspecte de folklorista de Carles Salvador és «potser l'aspecte més oblidat dels estudiosos i crítics del mestre de la Mola» (Monferrer 1990: 37), podem constatar que el seu treball ha estat de gran influència en investigacions posteriors. L'estudi de Ramon Pelinski (1997), basat en les «Missions folklòriques» IEM de la província Castelló (1945-1950), tot i considerar

la ciutat de Benassal, no es deutor explícit del treball de Carles Salvador i desconeix la missió castellonenca de l'OCPC. El mateix ocorre amb la compilació de Seguí (1990), que no esmenta el treball de Salvador. Després de l'obra de Carles Salvador hi ha hagut aportacions de rellevància per a la configuració d'un cançoner de la població de Benassal. Podem adduir investigacions relacionades amb les lloes de Carnestoltes (Barreda 1984) o el treball de síntesi de 72 cançons populars de Benassal recopilades, tot partint sempre de les aportacions de Carles Salvador (Barreda 1992).

La presentació de les cançons en els seus contextos de producció resulta de gran clarividència quan descriu, per exemple, les cançons de taverna, unes lletres que trobaríem a la base d'un dels grans èxits del grup Al Tall, amb el seu disc *Posa vi, posa vi* (1978). Estudis recents sobre el cant improvisat posen en valor el treball de Salvador per la seua acurada descripció dels rituals associats als cants (Frechina 2020). Fet i fet, l'aportació de Carles Salvador és molt important per als estudis etnomusicològics per la seua capacitat d'associar els textos musicals als contextos en què s'hi produeixen:

Sense cap dubte, per als etnomusicòlegs el llibre és un document impagable. Rellegint *Les festes de Benassal* cent anys després de la seua redacció es confirmen sospites, es reafirmen conviccions, salten sorpreses i es desfermen dubtes al voltant de les melodies, els instruments, les lletres, els usos i les accions de la gent davant la música. I a més es troben explicacions commovedores sobre la manera com el fet musical crea vincles entre els éssers humans en unes coordenades de temps i d'espai concretes (Reig 2016: 228).

La influència i la vigència de l'obra de Carles Salvador, tan decisiva en molts àmbits, arriba també al treball pròpiament folklòric, iniciat des de ben jove, quan exercí de mestre a Benassal, com és el cas de la seua col·laboració amb l'OCPC.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BARREDA, Pere-Enric (1984): «Les lloes de Carnestoltes de Benassal», *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*, núm. 7 (1984), p. 13-26.
- (1992): «Cançons populars de Benassal», *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*, núm. 37 (1992), p. 43-54.
- (2009): *Carles Salvador: una vida en imatges*, Benassal, Fundació Carles Salvador.
- BATALLER, Alexandre (2019): «Gramatización del catalán en el País Valenciano. Carles Salvador y la producción de una gramática escolar valenciana», *Revista argentina de historiografía lingüística*, núm. 11 (1) (2019), p. 1-27.
- FALOMIR, Vicent (2016): «Carles Salvador Gimeno a les terres castellonenques», dins Emili CASANOVA i Josep Daniel CLIMENT (eds.), *Carles Salvador (1893-1955). Escriptor, gramàtic, mestre*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 453-487.
- FRECHINA, Josep Vicent (2020): «La cançó improvisada al Maestrat i territoris veïns», *Empelt*, núm. 3 (2020), p. 95-112.

Caterina Albert i la seva família.